

KIRKPINAR YAĞLI GÜREŞLERİNİN DEĞİŞEN GELENEKLERİ

CREATING TRADITIONS IN KIRKPINAR OIL WRESTLING

¹M. Fatih KARAHÜSEYİNOĞLU

²Kenan ŞEBİN

²Erdoğan TOZOĞLU

¹Eyüp NACAR

³Süleyman ŞAHİN

ÖZET

Türkiye’de spor, sosyal değişim sürecinin koşulları altında “modern sporlar” ve “geleneksel sporlar” olmak üzere ikili bir yapı arz etmektedir. Modern spor toplumsal dinamiklerle gelişmesini sürdürürken, son yıllarda artan bir biçimde geleneksel sporların da canlanma sürecine girdiği dikkat çekmektedir.

Modernleşen bir toplumda yüzyıllardır yapılan sporlar, geleneksel olarak nitelendirilmektedir. Buradaki “geleneksel” kelimesi bile örtülü bir biçimde, bu sporların önceki dönemlerde ifade ettiği toplumsal anlam ve işlevlerindeki değişime işaret etmektedir. Türk toplumunun, geleneksel spor kültüründe önemli yeri olan Kırkpınar yağlı güreşlerinde ki bazı “geleneksel” pratiklerin geçmişteki uygulamaları ve günümüzdeki değişimleri incelendiğinde modern sporun özelliklerine doğru bir kaymanın olduğu gözlenmektedir.

Temel hipotezimiz, yağlı güreşin bazı geleneksel ritüellerinin değişim ve dönüşüm içerisinde olduğudur. Araştırmada yağlı güreşte yaşanan değişimler irdelenirken, Kırkpınar yağlı güreşlerinin bazı geleneksel özelliklerini yitirip günümüzün şartlarına uyum sağladığı vurgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kırkpınar Yağlı Güreşleri, Kırkpınar Gelenekleri, Geleneksel Spor,

ABSTRACT

Sport in Turkey is classified as modern sport and traditional sport under the circumstances of the process of social change. While modern sports is keeping on developing by means of social dynamics, especially in the last few years it is observed that traditional sport become active increasingly.

Sports that have been practised for centuries in modernizing society are considered as traditional sports. Here even the word of traditional is implied that sports point the changes of meaning and the function in the past. Kırkpınar oil wrestling has an important position in traditional sport culture of Turkish society. When some traditional practices of Kırkpınar oil wrestling in the past and the changes in nowadays are recorded, it is observed that there is a tendency towards modern sport.

The original of our hypothesis is that wrestling is a traditional sport however wrestling is changing by losing traditional rituals. In the research it is emphasized that Kırkpınar oil wrestling adapts to the conditions of today by including both traditional rituals and modern rituals.

Key Words: Kırkpınar Oil Wrestling, Kırkpınar Traditions, Traditional Sport,

¹ Fırat Üniversitesi, Beden Eğitimi ve Spor Yüksek Okulu

² Marmara Üniversitesi, Beden Eğitimi ve Spor Yüksek Okulu

³ Marmara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü

KIRKPINAR YAĞLI GÜREŞLERİNİN TOPLUMSAL İŞLEVİ

Tarihsel süreç içerisinde, spora benzer etkinliklerin belirli dönüşümlerden geçerek günümüze değişerek, -kaba oyun, oyun yarışları ve folk eğlenceleri- bugün bizim örgütlü, rekabetçi, profesyonel spor olarak kabul ettiğimiz duruma gelerek⁽¹¹⁾ toplumsal bir nitelik kazandığı bilinmektedir⁽¹²⁾.

Gerçekte “geleneksel” denilenin kendinde olanı üreterek “modern”i doğurduğu ve modern olanın da sürekli olarak kendini ürettiği açıktır. Kısacası “modern” “geleneksel”in, ona çok benzemeyen bir “çocuğu”dur. Bu çerçeveden spora bakıldığında, modern sporun Ortaçağ’ın spora benzeyen faaliyetlerinden -geleneksel bedensel oyunlar- beslenen; toplumdaki sanayileşme, kentleşme, sekülerleşme gibi makro değişim süreçlerinin etkisiyle evrimleşerek değişime uğrayan bir olgu olduğu görülmektedir^(1, 2, 3). Modern sporlar, evrensel dili, üretim/tüketim modeli, dünya da etkili ekonomi ve sanayisi, geniş katılımlı taraftar kitlesi, demokratik ve kapsamlı örgütlenmesi, ön plana çıkardığı görselliği, spesifik tesis ve malzemesi, müsabaka öncesi ve sonrası yüksek performans zorunluluğu, teknik bilgi ve ekipman gerekliliği gibi daha pek çok faktörden dolayı geleneksel sporlardan ayrılmaktadır.

Modernleşme ve küreselleşme ekseninden günümüz sporuna bakıldığında, geleneksel sporların geçmişteki uygulamalarının çeşitli faktörlere bağlı olarak değiştiği görülmektedir⁽¹⁵⁾. Günümüze kadar gelen, yağlı güreşler modern sporların özellikleri açısından değerlendirildiğinde geçmiş uygulamalar ile bugünküler arasında bazı farklılıklar gözlenmiştir. Yağlı güreşler; farklı kültürel

donanımlara, kendine özgü geleneksel/törenselleştirilmiş uygulamalara ve organizasyon formlarına sahip, Türk sporlarından^(5, 13).

Geleneksel sporlar genel özellikleri açısından değerlendirildiğinde, temelinde dostluk, kardeşlik ve yiğitlik temaları ön plana çıkmakla birlikte, tarihsel süreç içerisinde farklı pencerelerden bakmak ve değerlendirmek mümkündür. Birlikteliği sağlamak ve kaynaşma amaçlı yapılan zamanın en yaygın faaliyetleri olmakla beraber toplumsal bütünleşmeyi sağlamada öncelikli işlevleri olduğu ve serbest zaman faaliyeti olarak yapıldığı bilinmektedir. Yardım amaçlı yapılarak toplanan paralarla toplumsal ihtiyaçların karşılandığı, cami, hastane, okul, mezarlık gibi toplumun genelini kapsayan ihtiyaçların giderilmesinde de kullanıldığı bilinmektedir^(9,10,14).

Yağlı güreş ve özellikle Kırkpınar güreşleri milli ve dini ritüelleri bünyesinde barındıran^(5, 7) Türk örf adet ve geleneklerindeki yardımseverlik, misafirperverlik örneklerinin sergilendiği bir ortamın sağlanması ile birlikte yarışmayı esas alan ama asla kazanmanın ön planda olmadığı, “fair play” ruhunun en güzel örneklerinin sergilendiği spor dallarından birisidir⁽⁴⁾.

-Kırkpınar yağlı güreşlerindeki geleneksel ve törenselleştirilmiş ritüellerin etkinliği günümüze kadar korunabilmişimidir?-

Bu ve buna benzer bir çok sorular günümüze dair sorulabilir. Bu sorulara çeşitli cevaplar aranması için önce bu değişen veya korunan bazı geleneklere dikkat çekmek gerekir.

AMAÇ VE YÖNTEM

Bu çalışmada, diğer pek çok nedenle birlikte, sosyal değişme ve küreselleşme sürecine bağlı olarak, Türk spor kültüründeki bazı pratiklere ait geleneksel, törensel ve dinsel ritüellerin süreçten etkilenme boyutları üzerinde durulmuştur. Kırkpınar yağlı güreşlerinin geleneksel yapısından uzaklaştığı, modern sporların özelliklerine doğru yaklaşmanın olduğu ön kabulünden hareket edilmiştir. Temelde; geleneksel sporların, özelden de Kırkpınar yağlı güreşlerinin geçmişteki uygulamaları ile günümüzdeki değişimler karşılaştırılmıştır. Teorik çerçeve oluşturulurken, konuyla ilgili çeşitli kayıtlara ve alandaki kaynak kişilere ulaşılmıştır. Yağlı güreşlerin geçmiş uygulamalarına yönelik dağınık veriler tarama yöntemi ile elde edilmiştir. Araştırmacılar tarafından ilgili organizasyon alanlarında gözlemler yapılarak günümüzdeki uygulamalar tespit edilmiştir. Elde edilen veriler araştırmanın amaçları doğrultusunda değerlendirilmiş ve çeşitli çıkarımlar üzerinde durulmuştur.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Yukarda maddeler halinde kısaca belirterek sıraladığımız örnekleri çoğaltmak mümkündür. Bu uygulamaların çoğunun belli ihtiyaçlar ve zorunluluklarla olduğu görülmektedir. Sporun yapılış amacı, modern çağın gerekleri doğrultusunda şekillenirken; spordan, sporcudan ve sporla ilgili bütün kurumlardan beklenenler gün geçtikçe değişim göstermiştir. Önceleri sağlıklı olmak, toplumsal barışa katkı sağlamak vb. nedenlerle yapılan spor artık günümüzde sadece bu faktörlere bağlı olarak değil değişik işlevler kazanmış, profesyonelleşmiş “meslek” halini almıştır.

Kazanmanın yarışmaktan çok önemli hale geldiği, maddi kazanç sağlamanın tek amaç olarak görüldüğü spor ahlakı ve anlayışı yaygınlaşmaktadır. Bu ahlak anlayışı ve diğer bazı etkenlere bağlı olarak, modern sporlarda sıkça rastlanan hilelere “doping” ve benzerleri geleneksel sporlara bile sıçramıştır. Modern ve geleneksel sporlarda dopingli pehlivanlara/sporculara, er meydanında hakem kararlarına itiraz eden, yumruklaşmaya varan kavgalara rastlamak mümkün hale gelmiştir. Oysa geleneğinde rakibi zor duruma düştüğünde, onu affeden rakibin zaafından yararlanmayan, eşit şartlarda yarışmayı kendine felsefe edinen, haksız kararda bile “usta”sının -hakem- elini öpen pehlivanlar Türk spor tarihinde çok fazladır⁽⁶⁾. Müsabakalar mutlaka kazanmaya endekslenmiş, bu ise, süre kısıtlamasına, yağlı güreşin kendi oyunlarının unutulmasına, puan almaya yönelik oyunların çoğalmasına ve pasif güreşlerin çoğalmasına neden olmuştur. Kurallaşmaların zorunlu hale gelmesi, seyir sporlarında olduğu gibi, amacın daha çok spor yapanların değil bu sporları seyretmeye gelenlerin rahatlığı ve ergonomisi üzerine tasarlanmıştır. Spor ürünleri ve organizasyon beklentileri günümüz sporunda köklü değişimlere gidilmesine neden olmuştur. Organizasyonlar spor yaptırmak için değil, daha çok kişilerin, kurumların, ürünlerin tanıtımının ve reklamlarının ön plana çıkarıldığı faaliyetler haline gelmiştir.

Kırkpınar yağlı güreşleri, etrafında seyircilerin yeşillik ve düzlüklere oturduğu geleneksel er meydanının yerini, seyircilere, basın mensuplarına, protokol da oturacak siyaset adamlarına göre inşa edilmiş açık spor tesisleri almıştır. Önceleri yağlı

güreşlerde pehlivanlar er meydanlarına çağırın cazgır, methiyelerini pehlivanların önceki başarıları, hangi köyden katıldıkları, kimleri yendikleri üzerine okurken, günümüzde popüler bir kişi, kurum, veya sponsor olan herhangi bir firma üzerine yoğunlaştırabilmektedir. Hatta kispetlerin kasnak kısmında firma reklamlarına rastlamak mümkündür. Ekonomik şartların değişmesi, ulaşım şartlarının kolaylaşması nedeniyle seyirci ve sporcu sayısının artışı, modern çağın gereksinimleri, beklentileri değiştirmiş ve organizasyon maliyetlerini arttırmıştır. Kırkpınar'a gelen pehlivanlar ve misafirler ortak bir yardımlaşma örneği olarak yöre halkı ve özellikle "Kırkpınar Ağası" tarafından ağırlanırken, modern yaşam gereksinimleri, sosyo-ekonomik şartlar nedeniyle günümüzde pek mümkün görünmemektedir. Önceleri güreşlerin bütün sorumluluğu Ağa'da iken günümüzde yetki paylaşımı ile yerel yönetimler ve Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü arasında paylaşılmıştır. Yetkileri azalmış, görevleri kanunla sınırlandırılmış bir unvan haline gelen Kırkpınar Ağa'lığı geçmişteki geleneksel ve töresel ağırlığını kaybetmiştir⁽¹⁵⁾. Geleneksel atmosferini bir çok nedene bağlı olarak kaybeden Kırkpınar yağlı güreşlerine ait geleneksel -otantik- uygulama biçimleri gün geçtikçe

azalmaktadır. Sadece bu nedenlerle sınırlı olmayan fakat temelinde bireysel özgürlükler ve demokrasi çerçevesinde algılanan "Ağa"lığın geleneksel yapısı modern ve geleneksel özellikler taşıyan "melez" bir görünüm sergilemektedir. Aday olma şekli, seçim kriterleri, tartışmaya açık hale gelen, geleneksel işlev ve amacının farklı alanlara kaydığı sembolik törenlerin aktörü haline gelmiştir.

Genel olarak yağlı güreş ve özelde de Kırkpınar yağlı güreşlerinde gözlenen "sosyal değişimler ve kültürel acculturation" sonucunda nelerin değiştiği⁽⁵⁾ ve değişimin nedenlerinin nerelerde aranabileceği ile ilgili bilimsel bir bakış sergilenmeye çalışılmıştır. Toplumda geleneksel olarak yapılan fakat günümüzde bazı değişim ve dönüşümlere uğrayan töresel ve törensel ritüellerin günümüzdeki veya yakın geçmişteki uygulama biçimlerinin değiştiği gözlemlenmiştir. Kırkpınar yağlı güreşlerinde ki bazı "geleneksel" pratiklerin günümüz şartlarına uyumu nedeniyle, yağlı güreşlerin otantik yapısı değişime, aşınmaya ve hatta yok olmaya başlamıştır⁽¹⁵⁾.

Yağlı güreşi ve Kırkpınar yağlı güreşlerinin geleneksel ve törensel ritüelleri değişirse diğer sporlara benzeyeceği, geleneksel/modern karışımı melez bir yapı oluşacağı unutulmamalıdır.

TABLO 1: Kırkpınar Yağlı Güreşlerinin geçmişte uygulanan, günümüzde değişen bazı örnekleri.

GEÇMİŞTEKİ UYGULAMA	GÜNÜMÜZDEKİ UYGULAMA	NEDENİ
1-Müsabaka yönetmeliği yazılı değil müsabakalar, yazılı olmayan geleneksel kurallar çerçevesinde uygulanır. İnsiyatifler görevlilerce fazlaca kullanılır, tecrübe önemlidir.	1-Müsabaka yönetmeliği yazılıdır. Müsabakalar kanun ve yönetmelikle kurallara bağlanmıştır. Federasyon görevlileri bu kuralları uygulamakla görevlidir. İnsiyatif azdır.	<ul style="list-style-type: none"> • Geleneksel kurallara bağlılığın azalması, • Modern sporlarla benzeşme
2- Ağalık şartnamesi yoktur. Yazılı olmayan kurallara göre cumhurun ittifakı ile geleneksel bazı vasıflar gerekli. Bu vasıflar güreşin içinden olmak ve sevmek, sözü dinlenir ve güvenilir olmak vb.	2- Ağalık şartnamesi vardır. Bu şartname yönetmelikle belirlenmiş, yazılı kuralları yerine getiren her Türk vatandaşı aday olabilir. Önemli olan yazılı kurallardır. “Ağa” olmak Demokratik bir hak olarak algılanıyor.	<ul style="list-style-type: none"> • Bireysel hak ve özgürlük algılayışı, • Yazılı kurallaşmalara geçiş, • Geleneklerin işlevlerinin azalması
3- Ödüller farklı ve yolluk yoktur. Ödüller güreşleri yapan kişilerin taktirine göre değişebiliyor ve başarılı olanlara ödül olarak; para, Osmanlı altını, buzağı, koç, basma, şal, çuha, yiyecek vb veriliyor ^(8.9) .	3- Ödül yönetmeliği ve yolluk var, ödül ve yolluklar kanunlarla belirlenmiş. Sistemli ödül ve müsabakalara gelen güreşçilere belli kriterlerde yolluk veriliyor.	<ul style="list-style-type: none"> • Sosyo-ekonomik şartların değişmesi, • Katılımcı sayısının çoğalması, • Modern sporlarla benzeşme.
4- Güreşlerde hakem yerine “Usta” adı verilen eski pehlivanlar görevlidir. Müsabakaların, başarısı ve itibarı ile camianın güvenini kazanmış eski baş pehlivanlar tarafından yönetilmesine özen gösterilirdi.Geçmişte güreşteki maharet ve tecrübeler önemlidir.	4- Federasyonun görevlisi hakemler; Günümüzde yağlı güreş ve diğer geleneksel spor organizasyonlarında hakemlik görevi almak için ilgili federasyon tarafından sertifikalı olmak gerekli. Sertifika alabilmek için açılan kursa devam etmek ve yapılan sınavda başarılı olmak gerekmektedir. Güreşte başarılı olmak gerekmez.	<ul style="list-style-type: none"> • Yazılı kurallaşmalara geçiş, • Modern sporlarla benzeşme • Modern yaşamdaki görev ve yetki tanımlaması.

<p>5- Kurallar yazılı değil gelenekseldir. Sporeu seyirci ve yöneticiler geleneklerle oluşturulmuş kuralları uygulamaya özen gösterirler. İnsiyatifler fazla kullanılır, geçmiş uygulamaların değişmeden devamına özen gösterilir. Törelere ön planda tutulur.</p>	<p>5- Kurallar yazılıdır. Denetleme ve uygulama Federasyon görevlileri tarafından yapılır. Yazılı ve resmî belgeler önemlidir. Bütün işlemler yazılı kanun ve yönetmelikle sınırlıdır.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Sporeu ve seyirci sayısının artması, • Modern sporlarla benzeşme, • Modern yaşamdaki görev ve yetki tanımlaması.
<p>6- Eşleşmeler göz kararı ile yapılır. Kura çekme yoktur. Pehlivanlar genelde eski başpehlivanların yönetiminde inisiyatiflere dayalı eşleşmeyle güreştirilir.</p>	<p>6- Eşleşmelerde kura çekimi var; Kurallar gereği müsabakalarda eşleşme kura çekimi ile belirlenir.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Bireysel hak ve özgürlük algılayışı, • Modern sporlarla benzeşme • Katılımcı sayısının çoğalması.
<p>7- Süre sınırlaması yoktur. Pehlivanlar dan biri kazanana veya pes edene kadar güreş devam eder. Kazanmak için özel yeteneklere bağlı yağlı güreş oyunları uygulanır.</p>	<p>7- Süre sınırlaması vardır. Belli bir Günde bitirilmesi gerektiğinden mutlaka sonuca gitmek zorundadır. 40 dk. içerisinde yenilemeyen pehlivanlara uzatma dakikaları verilerek modern güreşteki puanlamaya geçilir.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Kazanmaya endeksli müsabaka anlayışı, • Modern sporlarla benzeşme. • Katılımcıların zaman azlığı.
<p>8- Beraberlik var. Yenilemeyen pehlivanlar kendi rızaları ve hakemlerin kararı ile berabere ilan edilebiliyor.</p>	<p>8- Beraberlik yok. Kazanan Belirlenir; beraberlik durumunda kura sistemiyle galip mutlaka belirlenir.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Seyir sporları özelliği kazanması, • Kazanmaya endeksli müsabaka anlayışı, • Katılımcıların zaman azlığı.

<p>9- Puanlama sistemi yok. Yağlı güreşin oyunları ile rakibi yenme, karşı tekniklerin sık kullanımı. Yağlı güreş oyunları geçmiş dönemlerde sık kullanılıyor ve çok zenginliğe sahipti.</p>	<p>9- Puanlama sistemi var. Yenilemeyen pehlivanlar modern güreşin puanlama sistemine geçilir. Puan almak için pasif güreş tercih edilir. Oyun zenginliği azalmıştır. Geçmiş dönemdeki bazı oyunlar unutulmuştur.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Kazanmaya endeksli müsabaka anlayışı • Katılımcıların zaman azlığı.
<p>10- Er meydanı sınırlaması yok. Seyirciler güreş alanının etrafında güreşi izlemekteydi ve güreşçiler eğer seyircilere doğru müsabakayı sürdürürse seyirciler alanı açmakta ve güreş durmadan devam etmekteydi.</p>	<p>10- Er meydanı sınırlandırılmış. Güreş alanı sabit tribünlerle veya benzerleri ile çevrili alanlarda güreşler yapılır. Pehlivanlar bu sınırlı alanların dışına çıkıldığında, hakemler tarafından durdurulur. Güreşlere ortada tekrar başlatılarak devam edilir.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Katılımcı sayısı fazlalığı, • Modern sportlardaki saha kısıtlaması, • Medyanın yayın anlayışı.
<p>11- Ağa, güreşlerin sorumluluğunu üstlenir. Güreşlerin maddi desteği ve güvenliğini sağlar. Davetlilerin çağırılması, ödülleri kaynağı ve tespit edilmesini sağlar⁽⁴⁾. Daha sonraları gönüllü kuruluşlar ve belediyeler sorumluluğu paylaşmışlar. 1930-1950 tarihleri arasında, Kızılay Kurumu ile Çocuk Esirgeme Kurumu beraber üstlenmiştir.</p>	<p>11- Yerel yönetim, Güreş Federasyonu ve GSGM arasında sorumluluk paylaşılmış. Ağanın sorumluluğu yok denecek kadar azalmıştır. Sorumluluklar yazılı yönetmelik ve kurullarla belirlenmiş eş güdümlü bir görev anlayışı benimsenmiştir. 1951 yılından itibaren Edirne belediyesi tarafından yapılarak, görev ve yetkiler federasyonlarla paylaşılmıştır.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Modern yaşam gerekleri, • Geleneklerin işlevlerinin azalması, • Örgütlü bir yapı gerekliliği, • Modern sporlarla benzeşme.
<p>12- Bazı geleneksel sembolik törenlere bağlılık var; dini ve geleneksel törenlere ciddi katılım ve istek vardır. İlk defa kispet giyme töreni, dua okuyarak yağlanma, kispet giyme, sembolik törenlere azami önem verilirdi.</p>	<p>12- Bazı geleneksel sembolik törenlere katılım azalmıştır; sportif bir müsabaka havası hakim spor kıyafeti ve malzemeleri olarak algılama.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Sporun sekülerleşmesi, • Geleneklerin işlevlerinin azalması

KAYNAKLAR

- 1- Amman, M. T., Kitle Sporunun Toplumsal Dinamikleri, 1. Baskı. Çamlıca Yayınları, s. 36, İstanbul 2006.
- 2- Amman, M. T., Küreselleşmenin Kültürel Boyutları ve Kırkpınar, I. Tarihi Kırkpınar Sempozyumu, Edirne 2005.
- 3- Amman, M. T., Modernleşme Sürecinde Kadın ve Spor, Morpa Kültür Yayınları, s. 55-56, İstanbul 2005.
- 4- Atabeyoğlu, C., Geleneksel Türk Güreşi ve Kırkpınar, TMOK Yayınları: 5, İstanbul 2000.
- 5- Güven, Ö., Kırkpınar Güreş Kültürü, Türk Dünyası Tarih Dergisi, Sayı: 80, (Ağustos 1993), s. 61-62.
- 6- Güven, Ö., Osmanlı Spor Geleneğinde Spor Ahlakı Ve Sporda Kural İhlallerine Karşı Alınan Yasal Önlemler, Türk Yurdu Dergisi, Sayı: 148-149, (1999-2000) s. 356
- 7- Güven, Ö., Türklerde Spor Kültürü, Geliştirilmiş 2. Baskı, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Alp Ofset, s. 58-59, Ankara 1999.
- 8- Kahraman, A., Cumhuriyet'e Kadar Türk Güreşi, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1029, cilt 2, Ankara 1989.
- 9- Kahraman, A., Osmanlı Devletinde Spor, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1697, s. 124, 163, Ankara 1995.
- 10- Kılıç, R., Yağlı Güreşin Sorunları ve Çözüm Önerileri, 1. Türk Güreş Kurultayı, Cem Ofset, s. 422-423, Antalya 2001.
- 11- Rowe, D., Popüler Kültürler, Rock ve Sporda Haz Politikası, 1. Basım, Ayrıntı Yayınları, (Çev., Küçük M.) s. 173, İstanbul 1996.
- 12- Talimciler, A., Türkiyede Futbol Fanatizmi ve Medya İlişkisi, Bağlam Yayıncılık, s. 28, İstanbul 2003.
- 13- Yıldırım, İ., Geleneksel Yağlı Güreşlerin, Kültürel, Yapısal ve Bilimsel Açından Modern Minder Güreşleriyle Farklılıklarının Değerlendirilmesi, Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 2, (1999), s. 43-58.
- 14- Yıldırım, İ., Geleneksel Yağlı Güreşlerin, Kültürel, Yapısal ve Bilimsel Açından Modern Minder Güreşleriyle Farklılıklarının Değerlendirilmesi, Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 2, (1999), s. 43-58.
- 15- Karahüseyinoğlu M. F., Yorulmazlar M., Dağlıoğlu Ö., Bostancı Ö.: Küreselleşme Kıskaçında Kırkpınar Ağa'lığı. 9. Uluslararası Spor Bilimleri Kongresi, s. 799, Muğla, 2006.